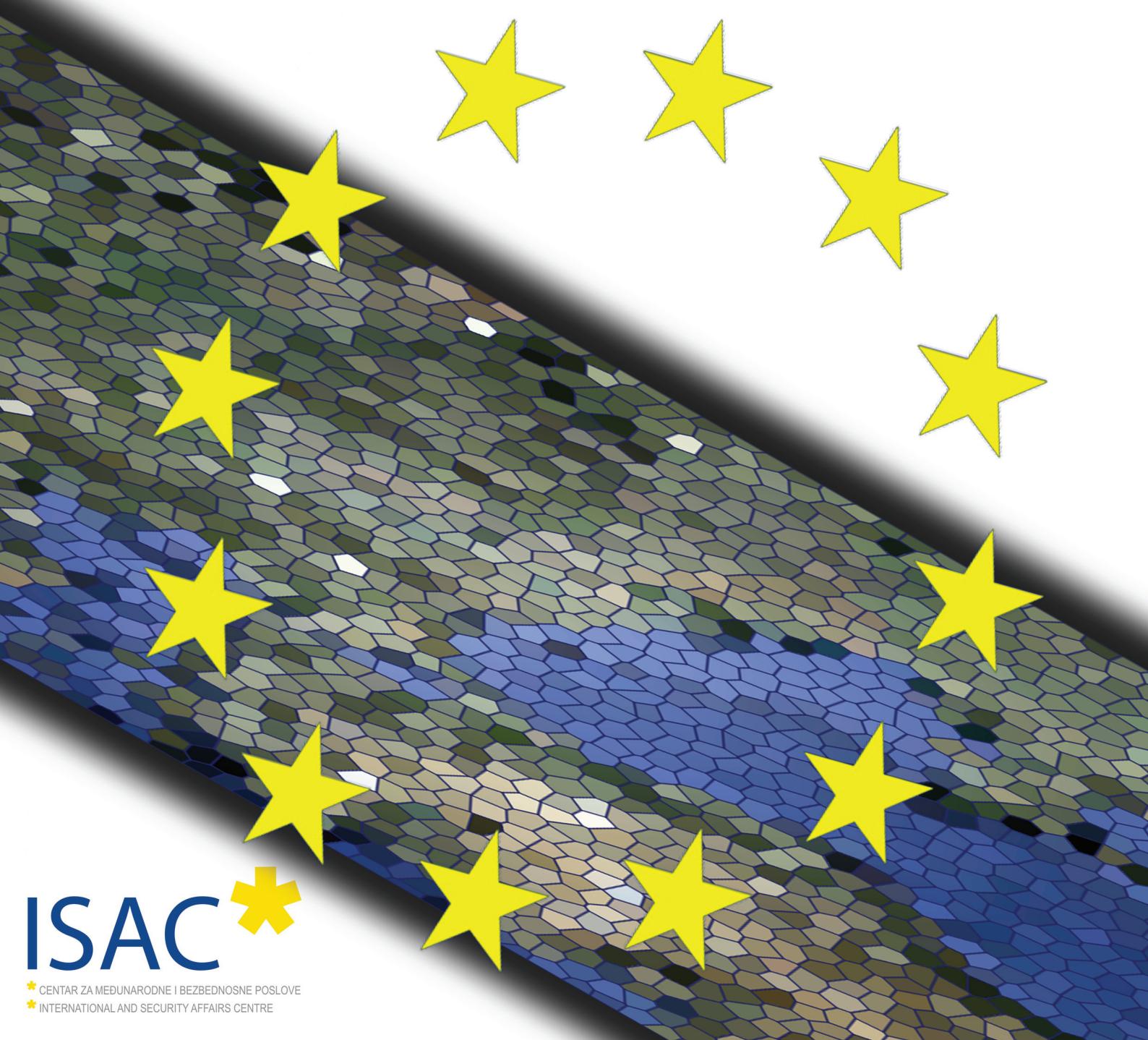

PREDLOG PRAKTIČNE POLITIKE

REPUBLIKA ILI SILA NA ZAPADNOM BALKANU

NOVA POLITIKA I STARI ODNOŠI TURSKE NA ZAPADNOM BALKANU

ISAC*

* CENTAR ZA MEĐUNARODNE I BEZBEDNOSNE POSLOVE
* INTERNATIONAL AND SECURITY AFFAIRS CENTRE

ISTRAŽIVAČ

Žarko Petrović,
direktor istraživanja,
Centar za međunarodne i bezbednosne poslove - ISAC Fond

KONSULTANT

Dušan Reljić,
German Institute for International and Security Affairs (SWP)

IZDAVAČ

ISAC Fond
Centar za međunarodne i bezbednosne poslove
Kapetan Mišina 5
11000 Beograd
www.isac-fund.org

PROJEKAT JE PODRŽAN OD STRANE

Beograd 2011.

* * *

Centar za međunarodne i bezbednosne poslove-ISAC fond, organizovao je u aprilu 2011. godine konferenciju „Nova turska spoljna politika na Zapadnom Balkanu“, na kojoj su učestvovali ekspertri iz Turske, Zapadnog Balkana, kao i iz zemalja Evropske Unije (EU). Cilj konferencije bio je da se na kritički i polemički način predstave stavovi i mišljenja u vezi sa od nedavno intenzivnjom turskom spoljnom politikom, u regionu gde i samo pominjanje Turske izaziva intenzivne emocije. Konferencija je održana pod Chatham House pravilom, što je doprinelo i otvorenosti debate i obimu i kvalitetu njene sadržine. Kao uvod u konferenciju, poslužio je rad za razmišljanje [food for thought paper], koji je ISAC fond dostavio učesnicima u predvečerje konferencije, sa ciljem da postavi osnovne smernice uvodničarima i time pokrene debatu tokom diskusije.

Učesnici na konferenciji težili su suštinskoj analizi izbegavajući da upadnu u zamku senzacionalističkih incidenata koji suštinski malo govore o stvarnom stanju odnosa i perspektivi njihovih kretanja. Ipak, učesnici nisu mogli, niti su želeli da izbegnu škakljive teme kao što je uloga religije u spoljnoj politici Turske, naročito religijska bliskost sa narodima Zapadnog Balkana koji su od Otomanske Imperije i primili Islam Hanafske škole. Na konferenciji je bila vidno ogorčenje nekih učesnika iz Turske činjenicom da u regionu religijsku bliskost između Turaka i muslimana na Zapadnom Balkanu i dalje smatraju važnom odrednicom turske spoljne politike. Slično tome, učesnici sa Zapadnog Balkana su značaj pridavali nekim govorima turskih zvaničnika u kojima su isticali pozitivna iskustava suživota naroda Zapadnog Balkana u Otomanskoj imperiji, zanemarujući ona negativna, kao i izjave da je „Sarajevo tursko“ i sl. Percepcije Otomanske imperije iz ugla moderne Turske i zemalja Zapadnog Balkana su veoma različite i predstoji dugačak put ka premošćavanju tih paralelnih i retko dodirujućih se percepcija.

SAŽETAK

Iako sebe doživljava sve više kao značajan faktor u međunarodnim odnosima, Turska na Zapadnom Balkanu vodi politiku koja je u skladu sa NATO prioritetima stabilnosti na Zapadnom Balkanu. Međutim, usled njenog preprečenog puta u EU, Turska sve više istupa sa samostalnim inicijativa-ma u regionu. Ona pokušava da rebrendira otomansko nasleđe, uveri muslimanske elite u regionu da su njihovi interesi i dalje prioritet Turske i da sagradi nove odnose sa nemuslimanskim elitama u regionu. Te nove odnose Turska gradi kako na političkoj tako i na ekonomskoj podrški koje im nudi. Posredovanje u regionalnim problemima, međunarodne inicijative, strateške investicije su samo neke od njih. Mnoge države regiona i dalje prihvataju samostalne inicijative Turske, što je prilika za Tursku da svoj uticaj u regionu stavi na sto pregovora sa EU. Međutim, Turska nema ni kapacitet ni imidž niti međunarodni položaj za samostalnu politiku u regionu, te je na zemljama Zapadnog Balkana da formulišu ulogu Turske u regionu i „prinude“ EU da ubrza integraciju regiona, kako samostalne incijative zemalja poput Turske ne bi odvlačile pažnju i energiju od zajedničkog cilja svih država Zapadnog Balkana - integraciju u EU.

TURSKA KAO “POL” U MULTIPOLARNOM SVETU

Ekomska i društvena dostignuća moderne Turske su nesporna. Moderna Turska se u 2010.g. nalazila na 17. mestu svetskih ekonomija, prema podacima Svetske banke. To je dinamična zemlja u kojoj, prema jednom učesniku konferencije, više od 75% stanovništva živi u urbanim sredinama. Urbanizacija je doprinela promeni mentaliteta i slabljenju do tada rasprostranjenih konzervativnih i patrijarhalnih shvatanja u društvu, koji se odražavaju na samorazumevanje Turske i Turaka i na njihov imidž u susedstvu. Snažna ekonomija i urbanizacija su i deo menjajuće slike Turske u nemuslimanskim delovima regiona. Prema jednom učesniku, veliki broj turista koji posećuju Tursku vide i ekomska dostignuća i modernizaciju, koje odvajaju modernu Tursku od njenog Otomanskog nasleđa. Za nemuslimane, Turska je moderna država, a za muslimane država primer modernog pravca u kojem se može razvijati njihov religijski identitet bez menjanja samobitnosti tih društava. Ovo viđenje je svakako prisutno i na Balkanu.

Turska se ne libi da samouvereno prevodi svoju ekomsku, kulturnu i društvenu moć u konkretnu politiku. Vidljiv izražaj toga je nova turska spoljna politika. Ona teži da, koristeći širok spektar instrumenata, poveća moć i uticaj Turske u državama i regijama gde Turska ima bilo ekonomski, bilo tradicionalni kulturni uticaj. Na primer, u Centralnoj Aziji Turska je jedan od najaktivnijih partnera država regiona, i veoma važan investitor i kreditor. Na Kavkazu, Turska je jedan od najznačajnijih faktora u problemu azerbejdžansko - jermenskog konflikta oko teritorije Nagorno-Karabaha, i važan faktor u Gruziji, (Abhaziji) dok se na Bliskom Istoku ne ustručava da izazove Zajpad u tako važnim pitanjima kao što je razvoj iranskog nuklearnog programa, odnosa sa Izraelom, ali i da ga otvoreno podrži u politici intervencije u Libiji. Svoj već čuveni govor, u kojem je naveo razloge za redefinisanje odnosa Turske prema Zapadnom Balkanu, turski ministar spoljnih poslova Ahmet Davutoglu održao je u Sarajevu, u oktobru 2009. godine, kada je obećao da će Turska težiti da ponovo osmisli i uspostaviti zlatno doba Balkana, te kao cilj svoje nove spoljne politike podvuci kao uspostavljanje reda na Balkanu, Kavkazu i Bliskom istoku¹.

Turska sebe definiše podvlačenjem i sličnosti i razlika sa Zapadom. Ona se modernizuje putem približavanja Zapadu ali se i samoodređuje, prema jednom učesniku na konferenciji, putem povlačenja razlika sa Zapadom. Dok je modernizacija njen kapital u odnosima sa Zapadom, ove

¹ Speech by Ahmet Davutoglu, on the opening ceremony of the conference „Ottoman legacy and Balkan Muslim Communities today“ in Sarajevo (Friday, 16th October 2009) http://www.docstoc.com/docs/71671852/Davutoglu_transcript_dzs

razlike sa njime su kapital u turskom susedstvu i drugim muslimanskim zemljama. Ova dvojnost Turske ne znači nužno podeljenost, već više stremljenje ka tome da Turska postane faktor u međunarodnim odnosima za sebe, koji neće nužno biti jednoznačno svrstavan u postojeće šablone. Turske elite su razumele da politika pozicioniranja Turske kao regionalne sile, traži promenu samoshvatanja Turske. Kako je jedan učesnik na konferenciji primetio, postoji veliki kulturno-istički pristup Turske u odnosima sa ne-zapadnim državama, koji se vidi u stvaranju dihotomije "mi" i ostali, odnosno Zapad. Na primer, turski premijer Erdogan prilikom svog boravka u Siriji govori o ostacima krstaških tvrđava. U Kini on govori o Turskoj i Kini kao o centrima civilizacija koju su kolonizacije Zapadnih država ugrozile i prekinule. Ovo navodi turske političke lide da kroz svoj demokratski politički model ostanu dovoljno bliski Zapadu, dok sa druge strane stvaraju novi kulturni identitet koji približava Tursku onim državama koje su u maltene konstantnom konfliktu sa Zapadom, upravo zbog nepremostivih razlika koje postoje između njihovog sopstvenog kulturnog identiteta i onog na Zapadu. Ta situacija Tursku stavlja u ulogu poželjnog medijatora odnosno „mosta“ i „primera demokratske muslimanske zemlje“ i sl. Time Turska i u susedstvu i šire, stiče ogroman politički uticaj, koji je čini je nezamenljivim akterom tamošnjih međunarodnih odnosa. Prema rečima turskih diplomata, Turska politika je takva da nudi rešenja u kojima svi dobijaju, što se suštinski razlikuje od rešenja koja daje Zapad u kojima uvek postoji gubitnička strana. Stvaranjem novog lica Turske koje je istovremeno i Zapadno i svoje, i koje svoje korene nalazi u duhovnoj istorijskoj i bliskosti između Turske i naroda u njenom okruženju, Turska pokazuje lice ambiciozne države kojoj je retorika prošlih, otomanskih vremena sredstvo sticanja i povećanja svoje ekonomski i političke moći, ali ne i suštinski cilj za sebe. To je politika upravljenja na to da Turska postane „pol“ u međunarodnim odnosima.

EU je jasno stavila do znanja Turskoj da je želja za statusom sile nespojiva sa zahtevom za članstvo u EU. Međutim, iako razumeju značaj evropskih integracija za modernizaciju, turske su elite postale svesne ograničenja evropske perspektive Turske.² Spor oko statusa Severnog Kipra, „zamor od proširenja“ i protivljenje velikih članica EU, pre svih Francuske i Nemačke, članstvu Turske preprečili su, za sada, turski put u ovaj ekskluzivni klub. Umesto članstva, Turskoj je bilo predloženo „privilegovano partnerstvo“, koje Turska nije prihvatile.

Zbog nejasne perspektive članstva u EU, Turska bira reforme koje će sprovoditi. Iako je voljna da reforme uz pomoć EU, nastavi, ona im sada pristupa selektivno. One reforme koje menjaju samobitnost i vitalne interese Turske, na primer, jačanje sloboda govora nemaju više prioritet. To se jasno pokazalo u nedavnim ograničenjima pristupa internetu u Turskoj. Takođe, kako je rekao jedan učesnik na konferenciji, Turskoj je teško da otvoriti tržište javnih nabavki za konkurenčiju od strane firmi iz EU, ako neće postati član EU. Istovremeno, evidentan je pad podrške ulasku u EU kako u širokim masama, tako i među elitama u Turskoj. Turske elite iz Partije pravde i razvoja (AKP) ali i ogroman deo turskog elektorata, smatraju da EU ide predaleko u svojim zahtevima i da želi da promeni samobitnost Turske i Turaka.

Odložen put u EU koji je bio motor Turske modernizacije i razvoja, uslovio je da Turska preispita svoj položaj i ulogu u sopstvenom okruženju. Još od završetka Hladnog Rata, Turska nije osećala bezbednosne izazove koji bi je prisiljavali da se nužno „šlepa“ uz Zapad. Njena rastuća samouverenost je bila vidljiva još 2003. godine, kada je odbila da američka baza „Izdžirlik“ bude korišćena u napadu na Irak. Turska je konstantno radila na unapređivanju odnosa sa Rusijom, koji su trenutno na najvišem nivou u poslednjih nekoliko vekova. Turska ukida vize susedima, investira u njihove ekonomije, posreduje u regionalnim problemima i nudi dobre usluge u unutrašnjim problemima u Siriji i drugim muslimanskim državama. Iako ima sopstvene interese na Južnom Kavkazu, u Centralnoj Aziji i u Iranu, kao i u odnosima sa Rusijom, koji balansiraju prioritete Turske sa prioritetima NATO-a, Turska ostaje jedan od najuticajnijih članova NATO-a a njena spoljna politika ostaje čvrsto povezana za NATO prioritete.

Odbacujući kemalističku tezu o ugroženosti Turske od strane suseda, trenutno dominantna AKP teži da u susedima vidi mogućnost - a ne pretnju. Ovo je formulisano drugim od pet principa

² Hurriyet Daily News, Turkish Internet filtering plan ‘unconstitutional,’ experts say, Wednesday, May 4, 2011, <http://web.hurriyetdailynews.com/n.php?n=internet-filter-2011-05-04>

spoljne politike Turske, „nula problema sa susedima“.³ To je otvorena politika koja susede vidi kao polje mogućnosti a ne izvor pretnje i koja otomansko nasleđe posmatra kao kapital u mnogim delovima svog susedstva. Taj kapital Turska se ne libi da prevodi u konkretan uticaj, koji može da postane moneta u odnosima sa drugim većim polovima u međunarodnim odnosima.

BALKAN I TURSKA SPOLJNA POLITIKA: NULA PROBLEMA ZA NATO

Turska posmatra Balkan kao susedni region. Samo ministarstvo spoljnih poslova Turske u svom zvaničnom dokumentu o svom pristupu Balkanu kaže da Turska:

“razvija odnose do najvišeg mogućeg nivoa sa Balkanskim zemljama, sa kojima Turska ima istorijske, kulturne i humanitarne veze; pojačavajući postojeću atmosferu regionalnog mira i stabilnosti; držeći transportne veze Turske sa Zapadnom i Centralnom Evropom otvorene”.⁴

Turska, dakle, posmatra Balkan kao jedinstven region, bez obzira na to da li su države članice EU ili ne, a pojedinačne države na Balkanu u kompleksu bilateralnih odnosa - a ne u sklopu prioriteta evropskih integracija regiona, što daje prilično geopolitički prizvuk turskoj spoljnoj politici.

Turski birači su veoma osetljivi na spoljnu politiku.⁵ Znatan broj građana Turske, oko 10 miliona, poreklom je sa Zapadnog Balkana.⁶ Njihovi preci su se u Turskoj naselili tokom nekoliko migracionih talasa u XIX i XX veku. Kako sam ministar Davutoglu kaže, u Turskoj živi više ljudi bosanskog i albanskog porekla nego u Bosni i Hercegovini (BiH), Kosovu i Albaniji. Oni predstavljaju značajnu snagu, čije je uticaj na formulisanje politike prema ovom regionu bio, i dalje je veoma velik, što se posebno manifestovalo tokom kriza u BiH i na Kosovu.⁷ Iz tog razloga, spoljno-politički uspeh na Balkanu, regiji koja je povezana religijom, istorijom i kulturom sa Turskom, daje političke dividende na političkoj sceni same Turske.⁸ Sadašnja vlada, svojom proaktivnom politikom na Balkanu, uspeva da probudi emocije birača i na taj način generiše dalju podršku, uključujući i balkansku dijasporu u Turskoj. Emotivni naboј kojim obiluju izjave turskih zvaničnika na Balkanu u delu u kojem nisu usmerene muslimanskim elitama na Balkanu, usmerene su domaćoj publici. Sam ministar Davutoglu kaže da uvek kada se desi kriza na Balkanu, „oni (Bošnjaci, Albanci i Turci u Bugarskoj) svoj pogled upućuju ka Istambulu“, te tima Turska plaća cenu svoje otomanske istorije.⁹ Na primer, kada je u Sarajevu označio Tursku kao utočište za sve muslimane Balkana, koji su Islam hanafiske škole primili upravo od Otomanske imperije, Davutoglu je to učinio sledećim

3 Jedinstvo bezbednosti i demokratije, nula problema sa susedima, proaktivna i mirovna diplomacija, multimedijalna spoljna politika i ritmična međunarodna i multilateralna diplomacija, Address by His Excellency Foreign Minister of Republic of Turkey Ahmet Davutoglu, Principles of Turkish Foreign Policy, SETA Foundation's Washington D.C. Branch, December 8, 2009, http://setadc.org/index.php?option=com_content&view=article&id=202:unofficial-transcript-of-foreignminister-ahmed-davutoglus-speech&catid=58:text&Itemid=113, vidi takođe, Žarko Petrović, TURKEY'S NEW APPROACH TO THE WESTERN BALKANS, Food for Thought Paper developed for the Round-table Conference, 'The New Turkish Foreign Policy in the Western Balkans', Belgrade, 8 April 2011 http://www.isac-fund.org/download/Turkey's_new_approach-to_the_Western_Balkans.pdf

4 Republika Turska, Ministarstvo Spoljnih Poslova, Odnosi sa regionom Balkana, <http://www.mfa.gov.tr/Relations-With-The-Balkan-Region.en.mfa>

5 Po istraživanjima turskog Instituta za političke studije (TESEV) 51% birača izražava interes za spoljnu politiku, dok oko 65% podržava spoljnu politiku sadašnje vlade.

6 Gangloff S., The Impact Of The Ottoman Legacy On Turkish Policy In The Balkans, 1991-1999, Ceri, 2005, Str.10, Pristupljeno 26.Juna, 2011, Internet Adresa <Http://Www.Ceri-Sciencespo.Com/Archive/Nov05/Artsg.Pdf>.

7 Pritisak bošnjačke i albanske dijaspore na tursku vlast tokom poslednjih dvadeset godina može se uporediti sa sličnim težnjama čećenske i abhaske dijaspore oko priznanja nezavisne Abhazije, odnosno oko zagovaranja snažne reakcije na ruske vojne poteze na Severnom Kavkazu. Ankara se, međutim, obično opredeljivala da ignoriše takve pritiske, šaljući time poruku da je sposobna da se odupre zahtevima javnosti ukoliko su oni u suprotnosti sa onim što vlast veruje da je razumna politika.

8 Foreign Policy Perceptions In Turkey, Tesev, Maj 2011, Pristupljeno 26. Juna 2011, Internet Adresa Http://Www.Tesev.Org.Tr/Ud_Objs/Pdf/Dpt/Ab/Foreign_Policy_Perception_2010.Pdf.

9 Address By His Excellency Foreign Minister Of Republic Of Turkey Ahmet Davutoğlu - Principles Of Turkish Foreign Policy, Seta Foundation's Washington D.C. Branch, 8 Decembar 2009, Pristupljeno 20. Juna 2011, Internet Adresa Http://Setadc.Org/Index.Php?Option=Com_Content&View=Article&Id=202:Unofficial-Transcript-Of-Foreign-Minister-Ahmed-Davutoglus-Speech&Ctid=58:Text&Itemid=11

rečima: „Anadolija vam pripada, naša bosanska braća i sestre, i budite sigurni da je Sarajevo naše.“¹⁰

Turska je od početka devedesetih godina započela svoj ekonomski prodor na Balkan, koji se ubrzao sa njenim ekonomskim jačanjem u prvoj deceniji XXI veka. Delimično usled suparništva sa Grčkom, tadašnje jedine balkanske članice EU, delimično usled toga što je region veoma važna transportna veza Turske sa Zapadnom Evropom, Turska se angažovala na Balkanu u oblasti bezbednosti i bilateralnih ekonomskih odnosa. Bezbednosni angažman je započet tokom raspada Jugoslavije, a posebno sa izbijanjem rata u BiH. Turska je bila veliki zagovornik intervencije NATO u ovoj zemlji. Međutim, ostajući verna NATO-u u svojim angažmanima, Turska je po okončanju rata u BiH, postala članica Saveta za implementaciju mira (gde predstavlja Organizaciju Islamske Konferencije), institucije koja nadgleda primenu odredaba Dejtonskog sporazuma u BiH. Turska je od proglašenja nezavisnosti Makedonije pružala snažnu podršku ovoj zemlji na međunarodnom planu, pre svega oko spora u nazivu države sa Grčkom. Turska je bila takođe među prvim državama koje su priznale Kosovo kao nezavisnu državu, a potom i pružila veliku političku podršku kosovskoj eliti u zaokruživanju te nezavisnosti. Turska je, ipak, veoma unapredila odnose i sa preovlađujuće hrišćanskim državama, pre svega sa svojim glavnim suparnikom Grčkom, umanjujući postojeće tenzije i nadopunjajući ih sa uspešnom ekonomskom saradnjom.

Osim toga, Turska je učinila mnogo na redefinisanju odnosa sa Srbijom. Turska diplomacija mogla je u junu 2010. godine tadašnjoj predsedavajućoj zemlji EU, Španiji, da pronađe „statusno neutralnu“ formulu za učestvovanje Kosova na sastanku ministara inostranih poslova regiona 2. juna 2010. godine u Sarajevu. Nakon turskog posredovanja odnosi između Sarajeva i Beograda su se poboljšali. Ubrzo posle toga, akreditovan je novi ambasador BiH u Srbiji a deklaracijom Skupštine Srbije osuđen je genocid u Srebrenici. Odmah zatim pokrenuta je i multilateralna inicijativa između Srbije, BiH i Turske, čiji je rezultat bio potpisivanje Istanbulske deklaracije, 26. aprila 2011. godine. Iako je dočekana sa nepoverenjem od strane neki političara iz BiH (pre svega iz Republike Srpske), zbog toga što su smatrali da je to samostalni istup predsedavajućeg predsedništva BiH. Ova inicijativa se ipak nastavila i na sastanku u aprilu 2011.g. u Karađorđevu u Srbiji, BIH su predstavljala sva tri člana trojnog predsedništva. Osim kao posrednik između država, Turska je ponudila i rešenja za pomirenje dve zavađene frakcije Islamske zajednice u Srbiji, kao prilično uspešan pomiritelj između bošnjačke političke elite i Beograda.

Stabilnost Balkana je u suštinskom interesu Turske, te je njen politički angažman u regionu išao uporedo sa vojnim. Turske vojne i policijske jedinice dobine su značajnu ulogu u post-konfliktnim misijama implementacije i očuvanja mira u BiH, na Kosovu i u Makedoniji. Ona spada među države koje su najviše doprinele ovim misijama. Sa porastom političkog i ekonomskog uticaja. Turska je vojnu saradnju prebacila i na bilateralni plan, sarađujući sa vojskama i ministarstvima odbrane država regiona u različitim oblastima. Turska je i kvalitativno i kvantitativno poboljšala saradnju sa državama u regionu u oblasti odbrane i bezbednosti, pomažući vojnom opremom, i obezbeđujući različite vrste obuka i kurseva. Vojna saradnja prati intenzitet političkih odnosa i varira od trening programa do modernizacije vojne infrastrukture (npr. Valona u Albaniji, u kojoj su i danas prisutne turske trupe, ratna pomorske škole i rekonstrukciji vojnog aerodroma u Kučovi). Turska je takođe unapredila vojnu saradnju i sa Srbijom i sa Crnom Gorom. Učestvovala je sa 10 miliona američkih dolara u obnovi vojnog aerodroma „Morava“ Lađevci pored Kraljeva u aerodrom dvojne civilno-vojne namene, koji je zvanično otvoren u oktobru 2011. Saradnja sa Crnom Gorom zasniva se prvenstveno na aktivnostima u okviru NATO akcionog plana za članstvo i saradnje mornarica ove dve države. Trenutno se vode pregovori za zaključivanje Sporazuma o saradnji u oblasti odbrane. Stožer turske vojne politike u regionu ostaje NATO, te ova zemlja ostaje veoma zainteresovana i pruža podršku ovim (preostalim) zemljama u njihovim evroatlantskim aspiracijama.

U istom period Turska je težila da razvije svoje ekonomsko prisustvo u susedstvu na bilateralnoj osnovi. Turska preduzeća imaju konkureniju iz EU, te oni moraju da ponude ili cene koje bi bile konkurentne, ili da pospeši saradnju putem davanja jeftinih kredita i direktnih investicija u ekonomije zemalja regiona. I pored pomešanog uspeha do sada, do izvesnih primetnih uspeha došlo

je u BiH (u sektoru bankarstva), u Makedoniji (civilni i teretni vazdušni saobraćaj i infrastruktura) i na Kosovu (saobraćaj, telekomunikacije, bankarstvo i trgovina). Ipak, sve vlade zemalja Zapadnog Balkana veoma su zainteresovane za najavljenе turske investicije u strateškim sektorima - pre svega u telekomunikacije i transportnu infrastrukturu, ali i u bankarski i građevinski sektor, rudarstvo, trgovinu i razvoj malih i srednjih preduzeća. U doba svetske ekonomske krize osiromašene vlade Zapadnog Balkana željne su priliva svežeg kapitala, pogotovo iz zemalja koje pokazuju konstantan silovit uspon, kao što je Turska. Vlade zemalja regiona, ali i sama Turska, podstiču turske kompanije da u većem broju uđu na njihova tržišta, pogotovo kada je reč o strateškim projektima. Jedan od boljih primera ovakvog (neuspelnog) podsticanja je ponuda Vlade Srbije turskoj nacionalnoj aviokompaniji za preuzimanje JAT-a. Turske kompanije su učestvuju u izgradnji puta Drač-Kukeš-Priština, i viđeni su kao izvođač radova na autoputu Beograd- Južni Jadran. Turska je naročito angažovana u oblasti avio-transporta.

Turska takođe pomaže obnovu i izgradnju spomenika vezanih za otomansko nasleđe regiona, gde je naročito aktivna Turska agencija za međunarodnu saradnju i razvoj (TIKA). TIKA je angažovana na pomoći na izgradnji škola i univerziteta u regionima sa pretežno muslimanskim stanovništvom. U Crnoj Gori, na primer, veći deo dosadašnje turske pomoći, bio je usmeren na severne delove zemlje sa uglavnom muslimanskim življem. Ista agencija je finansirala izgradnju medrese u Tuzima, što je prva verska muslimanska škola u Crnoj Gori u poslednjih 90 godina. Paralelno sa ekonomskim i političkim uplivom, Turska i njene institucije, kao i ne-vladine organizacije, sve su prisutnije u kulturi i obrazovanju u zemljama Zapadnog Balkana. One, kao i turski TV programi, uglavnom šalju sliku Turske kao moderne, otvorene i sekularne zemlje, kulturno bliske državama regiona.

Turska je u sferi obrazovanja najprisutnija u Albaniji i BiH. U Albaniji, turske škole se smatraju jednim od najboljih i trenutno ih pohađa oko 3000 učenika i studenata. Takođe, turski univerziteti su otvoreni za državljanе Albaniјe, te se procene kreću da ih je trenutno oko 1500 upisano na ove visokoobrazovne institucije. Oko 100 studenata sa Kosova, prima stipendije koje obezbeđuje sama Turska za pohađanje njenih univerziteta. Uz podršku vlade Turske 2008. godine osnovan *Međunarodni Burč univerzitet* u Sarajevu. U Srbiji i Crnoj Gori, Turska nudi stipendije za osnovne i postdiplomske studije, kao i stipendije za učenje jezika. Turska nema vizne režime sa zemljama Zapadnog Balkana što doprinosi bližem međuljudskom kontaktu i doprinosi menjanju slike o savremenoj Turskoj i njenim građanima.

TURSKA, BALKAN I EU

Održiva stabilnost na Zapadnom Balkanu, je cilj koji tek treba da bude dostignut. Međutim, opasnost oružanih sukoba je stvar prošlosti. Turska sada nastoji da ubedi ostale igrače u regionu da je njen doprinos stabilnosti ne samo koristan nego i neophodan. Tradicionalno, stabilnost Balkana se vezuje za proces pridruživanja EU. Kao zemlja bez neposredne EU perspektive, Turska od 2009.g. nudi svoju verziju razvoja održive stabilnosti na Balkanu, putem posredničkih inicijativa i strateških investicija. Prema uglednom poljskom analitičaru, Adamu Balceru, Turska želi da stvori sferu svog uticaja s kojom može da računa u slučaju daljeg zastoja EU integracija.¹¹ Stabilan uticaj na Zapadnom Balkanu je svakako politički kapital za Tursku.¹² Istovremeno, dobri odnosi sa svim zemljama Zapadnog Balkana su veoma korisni za teško dostižan krajnji cilj Turske – članstvo u EU, pogotovo u slučaju da ove zemlje pristupe članstvu pre nego Turska.

Iako Turska spoljna politika u regionu, vezana za NATO okvir, uglavnom i nije u suprotnosti sa inicijativama EU, neki samostalni potezi izazvali su pitanja u Briselu. Turske diplome tvrde da je posredovanje na Bal-

¹¹ Adam Balcer, *Turkey And The Western Balkans. A View From Poland*, Demos Evropa, ISAC Fund, 2011, <http://www.isac-fund.org/download/Turkey-and-the-Western-Balkans-eng.pdf>

¹² Doga Ulas Eralp, SETA Policy Brief No 46, Turkey and Bosnia and Herzegovina: A Future Reflecting on the Past, August 2010, page 9. <http://www.setav.org/public/HaberDetay.aspx?Dil=tr&hid=44343&q=turkey-and-bosnia-herzegovina-a-future-reflecting-on-the-past>

kanu i nalaženje prihvatljivih rešenja ono što daje kvalitet njihovom doprinosu miru. Ipak, turski uticaj i dalje nije u stanju da parira po uticaju EU kao celini, a ni nekim državama članicama. EU i dalje ima najveći uticaj među građanima i elitama država Zapadnog Balkana, jer nudi strukturalnu integraciju kroz usvajanje *acquis communautaire*, odnosno transformaciju države i njenih sistema putem usvajanja EU normi i standarda. To je mnogo više od „strateških partnerstava“ sa Rusijom, Kinom ili Turskom, pa čak i sa SAD kroz NATO. Savez sa Turskom i oslanjanje na njeno „posredovanje“, iako privlačan kratkoročno, zavisi od volje Ankare, a ne bilo koje od balkanskih država. Međutim, prema jednom učesniku na konferenciji, u slučaju neograničenog čekanja u redu za EU, varijante saveza sa Ankaram mogu da postanu sve privlačnija opcija.¹³

13 Kosovski političar Veton Suroj ukazao je na moguću privlačnost neo-otomanskog saveza za albanske zajednice u Jugoistočnoj Evropi u svojoj analizi o „Regresiji Tri Albanska Društva“: „Regression Of Three Albanian Societies“, Südosteuropa Mitteilungen, Minhen, 04/2011, Str. 17.

ZAKLJUČCI

Novi pristup Turske na Balkanu je sveobuhvatan i intenzivan i u sklopu je vidljive diplomatske ofanzive usmerene ka svim susedima. Turska pristupa regionu kao celini, pokrećući različite inicijative kako bi poboljšala i unapredila ekonomske i političke odnose sa svim državama u regionu, u cilju povećavanja sopstvenog relativnog uticaja. Osim čisto pragmatičnih, ekonomsko političkih inicijativa, Turska teži i da se postavi kao kulturni model na Balkanu, zaštitnik ugroženih, pre svih muslimanskih populacija, sa kojom je vežu istorijske veze iz Ottomanskog perioda, koje sada Turska više ne odbacuje, već prihvata i produbljuje kao novo, sveobuhvatno lice Turske. Ovo novo lice, sračunato je da privuče kako muslimanske tako i nemuslimanske elite Zapadnog Balkana, nudeći „švedski sto“ saradnje sa Turskom - za nekoga sve, za svakoga po nešto.

Političari poput turskog ministra spoljnih poslova pokušavaju da „rebrendiraju“ Ottomansko nasleđe i daju mu nov život u pokušaju da osvoje „srca i umova“ Zapadnog Balkana, i ne nastoje da „porade“ na imidžu Turske koji bi dao realne rezultate kod nemuslimana. Ovaj pokušaj rebrendiranja je osuđen na neuspeh jer je u većini hrišćanskih država u regionu moderni identitet kasnog romantizma početkom XX veka postrojen na težnji ka secesiji od Ottomanske imperije. Malo je verovatno da će Bugari, Grci, Srbi i Crnogorci zaboraviti na mitove zbog „istine“ o ottomanskom nasleđu, kako je predstavlja ministar Davutoglu. Ištine o iskustvu od XIV - XX veka su toliko različite da njihovo mirenje ima onoliko šanse na uspeh, koliko mirenje drugih naroda u Evropi 100 godina posle velikih patnji koje su preživeli.

Emotivna retorika međutim, neminovno izaziva polemike i sumnje kod nemuslimana na Balkanu, koji na Tursku reaguju bilo kao na bivšeg okupatora koji se oporavio od poraza i ponovo pokazuje imperijalne tendencije bilo na zaštitnika muslimana koje je prethodno sama stvorila polu nasilnom islamizacijom. Sva ova tri gledišta polaze od prilično negativne premise o težnjama Turske u regionu, koji bivaju samo pojačani emotivnim istupima turskih zvaničnika. Iako, angažman Turske na Balkanu pokazuje zavidnu količinu pokušaja da se njena nova spoljna politika u regionu ne posmatra samo kroz prizmu religije i muslimanske solidarnosti, retorika muslimanske solidarnosti, i pored pragmatičnih angažmana Turske, ide „niz dlaku“ muslimanskim elitama u Bosni i Hercegovini i uveravaju ih u politiku zaštite interesa Bošnjaka i Albanaca u regionu, što neminovno izaziva kontrareakciju ostalih.

Istovremeno, pragmatični ekonomski odnosi i pored novog zamaha i razvoja od 2009.g., ograničeni su na države sa kojima Turska ima kulturnu i religijsku bliskost. Razvoj ovih odnosa je od velikog značaja za razvejavanje sumnji u iskrenost namera Turske da na Balkanu bude neutralna država. Za sada, ekonomski angažman Turske je daleko manji od mnogih država članica EU, a u nekim zemljama čak i od Rusije i SAD, te samim time, ambicije i želje Turske da bude faktor stabilnosti na Balkanu imaju i objektivna ograničenja.

Turska pokušava da se svojim angažmanom prikaže kao zemlja koja je sposobna da raseče neke od „balkanskih Gordijevih čvorova“ za sada na liniji Zapadnih zemalja, i time očuva svoje pozicije sa obe strane Atlantika. Međutim, usled svesti o ograničenoj evropskoj perspektivi, Turska je relativizovala i značaj EU u svojoj spoljnoj politici. Samim time, stabilnost na Balkanu, tradicionalno veoma značajna za Tursku, je cilj koji sada za nju postoji nezavisno od evropske verzije stabilnosti kroz reforme. Ukoliko, dakle, EU bude unedogled odugovlačila sa integracijom regionala, Turska može doći u iskušenje da stabilnost pokuša da ostvari bez obzira ili uprkos EU i uprkos sopstvenim ograničenjima.

Istovremeno, Turska je svesna opasnosti koje donose ne-tradicionalne verzije Islama, pre svih neo-salfizam dominantnog na arapskoj strani Persijskog zaliva. Ta verzija religije, ugrožava turske pozicije među muslimanima na Balkanu, ukorenjene u činjenici da su oni upravo i prihvati-

tili islam Hanafske škole za vreme Otomanske imperije koje od početka devedesetih godina XX veka.

Vezivanje stabilnosti Balkana sa ekonomskim i transportnim interesima Turske, i sa unutrašnje političkom situacijom u Turskoj pokazuje širinu njenih interesa u regionu. Ako tome doda jednačina složenih odnosa između Turske i EU, jasno je da Turska ne može slepo podržavati samo jednu stranu, jer to niti će dovesti do stabilnosti niti će Turskoj kupiti simpatije u Briselu.

PREPORUKE

Državama regiona:

1. Sve zemlje regiona treba da nastave razvoj dobrih odnosa sa Turskom, kao državom, a ne sa Turskom kao velikom silom ili polom u međunarodnim odnosima.
2. Stabilnost Balkana, a posebno Zapadnog Balkana, nužno je povezana sa putem regiona u EU. Turska bi trebalo da svoje interese stabilnosti Balkana u potpunosti upodobi sa radom EU na postizanju održive stabilnosti regiona. Turska nema ni kapacitet, ni imidž niti objektivnu mogućnost da pokušava da stabilnost obezbeđuje „paralelno“ sa EU.
3. Obzirom da Turska, odnedavno, nema perspektivu koju imaju druge Zapadnobalkanske zemlje - članstvo u EU, zemlje regiona bi trebalo da formulišu najmanji zajednički sadržalac odnosa prema Turskoj, koji bi se zasnivao na pragmatičnim interesima, razvojem ekonomskih i političkih odnosa i saradnju u okviru NATO-a.
4. Adresa za rešavanje regionalnih problema je Brisel, a ne Ankara. Samim time, zemlje regiona bi trebalo da u potrazi za zajedničkim rešenjima poželjno prvo same, a potom uz pomoć Brisele nalaze rešenje za probleme u Bosni i na Kosovu.
5. Emotivna retorika nije dobrodošla na Balkanu, te je ne bi trebalo koristiti u svakodnevnoj politici.
6. Zemlje regiona treba da sarađuju sa Turskom u obnovi sramotno zapuštenih spomenika Otomanskog perioda. Negativna sećanja iz tog zajedničkog nasleđa Balkana neće biti izbrisani ako otomanski spomenici propadnu a pozitivna će nestati.

Republici Srbiji:

1. Republika Srbija bi trebalo da sama rešava probleme u Sandžaku i u odnosima između zavađenih muslimanskih frakcija u regionu. Osnov za to rešavanje postoji u pravnim propisima Republike Srbije i međunarodnim normama koje se tiču ljudskih i manjinskih prava.
2. Vlast u Beogradu bi trebalo da neodložno odgovori pozitivno na one pritužbe Bošnjaka iz Sandžaka koji imaju uporište u pravnom poretku Srbije, na primer proporcionalno predstavljanje nacionalnih manjina, te da ih ne ostavlja na dnevnom redu posredovanja Turske.
3. Srbija ne bi trebalo da prihvata bilo kakvo vezivanje dvostranih ekonomskih ili vojno-političkih projekata sa pitanjima odnosa u regionu. Odnosi u regionu treba da se razvijaju na bilateralnoj i multilateralnoj osnovi i u skladu sa prioritetima evropskih integracija Srbije.